

DETERMINANTY WYDATKÓW TURYSTYCZNYCH GOSPODARSTW DOMOWYCH. ANALIZA PRZYPADKU POLSKI W LATACH 2000-2009

*Małgorzata Kryczka**

Abstrakt

Cel. Identyfikacja czynników determinujących poziom wydatków turystycznych, dokonywanych przez gospodarstwa domowe w Polsce w latach 2000-2009, oraz określenie siły rozpoznanych zależności.

Metoda. W badaniach empirycznych zastosowano statystyczną metodę regresji. Przedmiotem analizy była zależność wydatków na wyjazdy turystyczne od determinujących je zmiennych. Analizy wykonano na podstawie materiału statystycznego Głównego Urzędu Statystycznego, stanowiącego bazę danych indywidualnych obserwacji nieidentyfikowalnych, pochodzącego z badania budżetów gospodarstw domowych oraz danych z badania modułowego „Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych”, obejmującego okresy: 1.10.2000 r. – 30.09.2001 r., 1.10.2004 r. – 30.09.2005 r., 1.10.2008 r. – 30.09.2009 r.

Wyniki. Badania wykazały, iż na wydatki turystyczne najsilniej oddziaływały czynniki ekonomiczne, zwłaszcza dofinansowanie wyjazdów oraz dobra sytuacja materialna. Ważny okazał się także czynnik demograficzny: zamieszkanie w dużym mieście. Na poziom wydatków nie miały natomiast statystycznie istotnego wpływu następujące zmienne: liczba osób w gospodarstwie domowym, liczba emerytów i rencistów, liczba osób biernych zawodowo, a także wiek głowy gospodarstwa domowego.

Ograniczenia badań i wnioski. Badania modułowe GUS „Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych” obejmują jedynie wybrane okresy. Uniezwalnia to wykonanie analiz współzależności badanych zmiennych w latach, odnośnie do których danych nie pozyskano.

Implikacje praktyczne. Badania w zakresie uwarunkowań wydatków ponoszonych przez gospodarstwa domowe na wyjazdy turystyczne są istotne dla funkcjonowania branży turystycznej. Mogą być przydatne w podejmowaniu przez firmy decyzji, dotyczących przyszłych inwestycji oraz wprowadzania na rynek nowych produktów.

Oryginalność pracy. Zaprezentowane analizy zależności między wydatkami na wyjazdy turystyczne a warunkującymi je czynnikami są rzadko podejmowane w badaniach.

Rodzaj pracy. Artykuł prezentujący wyniki badań empirycznych.

Słowa kluczowe: konsumpcja turystyczna, wydatki, wyjazdy, podróże, ekonomiczne determinanty, gospodarstwo domowe.

* Dr, Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie, Wydział Turystyki i Rekreacji, Katedra Polityki Turystycznej, Zakład Ekonomiki Turystyki; e-mail: malgorzata.kryczka@awf.krakow.pl.

Wprowadzenie

Celem niniejszego artykułu jest identyfikacja czynników, jakie determinowały poziom i strukturę wydatków turystycznych, ponoszonych przez Polaków w pierwszej dekadzie XXI w. Mając to na uwadze, warto pokrótce przedstawić sytuację makroekonomiczną Polski w okresie, który poprzedzał lata objęte niniejszą analizą, tj. w okresie transformacji systemowej. Transformacja ta bowiem, jak się zakłada, w sposób istotny zmieniła warunki, w jakich polskie społeczeństwo decydowało o uczestnictwie w turystyce. Przyczyniła się ona do zmiany dochodów realnych ludności, a jednocześnie pobudziła przeobrażenia w sferze potrzeb oraz preferencji społecznych.

Zaznaczmy zatem, że w pierwszych latach transformacji, w związku z wysoką inflacją¹ i próbami opanowania przez nowe władze sytuacji w kraju przez radykalne reformy, nastąpiło znaczne obniżenie dochodów realnych ludności. Spadek dochodów, przy jednoczesnym wzroście cen oraz bezrobocia, odbił się negatywnie na kondycji społeczeństwa. W miarę przystosowywania się gospodarki do warunków rynkowych i stabilizowania sytuacji społeczno-gospodarczej dynamika zmian cen zaczęła słabnąć [Janoś-Kresło, Mróz 2006, s. 128]. Miało to, jak się później okazało, istotne konsekwencje dla kształtowania poziomu i struktury konsumpcji.

Od 1992 r. rozpoczął się jednak okres systematycznego wzrostu gospodarczego. Początkowo tempo wzrostu było stosunkowo niskie, lecz w latach 1994-1997 nastąpiło jego znaczne przyspieszenie (średniorocznie o 6%), a także stabilizacja na rynku pracy. W latach 1998-2002 koniunktura uległa jednak pogorszeniu, co było efektem zahamowania tempa zmian systemowych, chłodzenia gospodarki, a także sytuacji zewnętrznej (dekoniunktura w gospodarce niemieckiej, kryzys na Dalekim Wschodzie oraz kryzys rosyjski z drugiej połowy 1998 r., w konsekwencji którego nastąpiło gwałtowne zmniejszenie eksportu na Wschód i głęboko ujemne saldo handlu zagranicznego). Spowolnieniu uległ także wzrost realnych wynagrodzeń i świadczeń społecznych [Podstawowe tendencje... 1999, s. IX]. Osłabienie koniunktury i restrukturyzacja przedsiębiorstw spowodowały ponowny, silny wzrost bezrobocia.

W kolejnych latach gospodarka polska ponownie weszła w fazę wzrostu. W związku z napływem bezpośrednich inwestycji zagranicznych wystąpiła wysoka dynamika inwestowania, wzrosła też produkcja i eksport oraz krajowy popyt konsumpcyjny, stymulowany kredytami ludności [Ocena sytuacji... 2004, s. 3-5].

W 2009 r., w wyniku światowego kryzysu finansowego, nastąpiło spowolnienie rozwoju większości gospodarek europejskich. Należy jednak pod-

¹ Roczna stopa inflacji w 1989 r. wynosiła 640%, w 1991 r. spadła do 60,4%, w 1994 r. poniżej 30% (<http://stat.gov.pl>).

kreślić, że Polskę, jako jedyne kraju UE, nie dotknął spadek PKB [<http://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/> – 10.12.2014]. Na relatywnie dobrą – w zakresie wzrostu gospodarczego – sytuację Polski miały wpływ dotacje z funduszy unijnych, utrzymująca się dynamiczna emigracja zarobkowa i wysokie tempo wzrostu produkcji, z jakim Polska weszła w kryzys [*Polska gospodarka turystyczna...* 2010, s. 49]. W 2010 r., w wyniku poprawy sytuacji gospodarczej w Europie Zachodniej, w Polsce odnotowano wzrost PKB o 3,8% (w cenach stałych) wobec roku poprzedniego. Pozytywnie na wzrost ten wpłynął eksport netto oraz zwiększenie wydatków na spożycie indywidualne.

Wyrazem przedstawionych tu sygnałnie zmian wielkości makroekonomicznych są między innymi zmiany w poziomie dochodów realnych ludności, a w ślad za tym zmiany w poziomie i strukturze jej wydatków². To zaś zmieniło możliwości społeczne dotyczące zaspokajania potrzeb i pragnień co do uczestnictwa w turystyce, a także związane z tym zachowania konsumentów. Powstaje zatem pytanie, jakie czynniki w największym stopniu determinowały poziom i strukturę wydatków turystycznych ponoszonych przez Polaków w okresie dynamicznie zmieniającej się w kraju sytuacji makroekonomicznej, będącej efektem transformacji gospodarczej.

Wydatki turystyczne i ich determinanty – przegląd literatury

Wydatki turystyczne są podstawowym miernikiem wartościowym konsumpcji turystycznej [Łazarek 2001, s. 105]. Wyrażają bowiem w jednostkach pieniężnych wartość nakładów pieniężnych poniesionych w celu zaspokojenia potrzeb turystycznych.

Według metodologii przyjętej przez Unię Europejską [*Metodologia Unii...* 1998, s. 64] za wydatki turystyczne uznaje się całkowite wydatki konsumpcyjne, poniesione przez odwiedzającego lub na jego rzecz, na pokrycie kosztów podróży, podczas jej trwania oraz podczas pobytu w miejscu docelowym. Warto zauważyć, że definicja ta nie ogranicza wydatków turystycznych jedynie do wydatków dokonywanych w trakcie realizacji podróży, lecz obejmuje również wydatki ponoszone przed jej rozpoczęciem oraz po jej zakończeniu. Przykładem wydatku turystycznego dokonywanego przed podróżą jest zakup biletu lotniczego lub ubezpieczenia, podczas podróży – to opłata za wstęp do parku rozrywki lub wypożyczenie roweru, natomiast po powrocie z niej – naprawa sprzętu sportowego bądź spłata kredytu zaciągniętego na pokrycie kosztów podróży.

² Należy również podkreślić, że w wyniku ograniczeń finansowania usług turystycznych przez zakłady pracy budżety gospodarstw domowych uległy znacznemu obciążeniu [szerzej: Kryczka 2014].

Z uwagi na dużą różnorodność wydatków dokonywanych przez uczestników ruchu turystycznego Światowa Organizacja Turystyki (UNWTO) zaleca podział wydatków turystycznych z punktu widzenia rzeczowego na: podróże zorganizowane, noclegi, wyżywienie, transport, rekreację, kulturę i sport, zakupy oraz pozostałe. Ponadto jednak organizacja ta wymienia rodzaje wydatków, które nie powinny być traktowane jako wydatki turystyczne [*Terminologia turystyczna...* 1995, s. 21]. Należą do nich: zakupy w celach handlowych, inwestycje kapitałowe i transakcje zawarte przez nie-rezydentów (m.in. zakup nieruchomości, dzieł sztuki, samochodu, domku letniskowego) oraz gotówka ofiarowana rodzinie lub przyjaciołom w trakcie wyjazdu, nie będąca opłatą za usługi turystyczne, a także darowizny dla instytucji.

Różnorodność wydatków turystycznych znacznie utrudnia dokonywanie empirycznej identyfikacji poziomu wydatków ponoszonych przez konsumentów dóbr i usług turystycznych. Jest ona dodatkowo wzmożona faktem, że walory turystyczne i związana z ich udostępnianiem infrastruktura są często udostępniane turystom nie na zasadach wymiany rynkowej, lecz bezpłatnie (np. „użytkowanie” klimatu, plaż, dróg, parków narodowych). W takich przypadkach, ze względu na trudności w oszacowaniu kwot wydatkowanych na istnienie tych dóbr, nie uwzględnia się ich w statystyce publicznej (a tym samym – w analizie statystycznej) [Gołembski 1999, s. 64], choć ciężar ich finansowania, ponieważ spoczywa na instytucjach państwowych, jest wydatkiem społecznym.

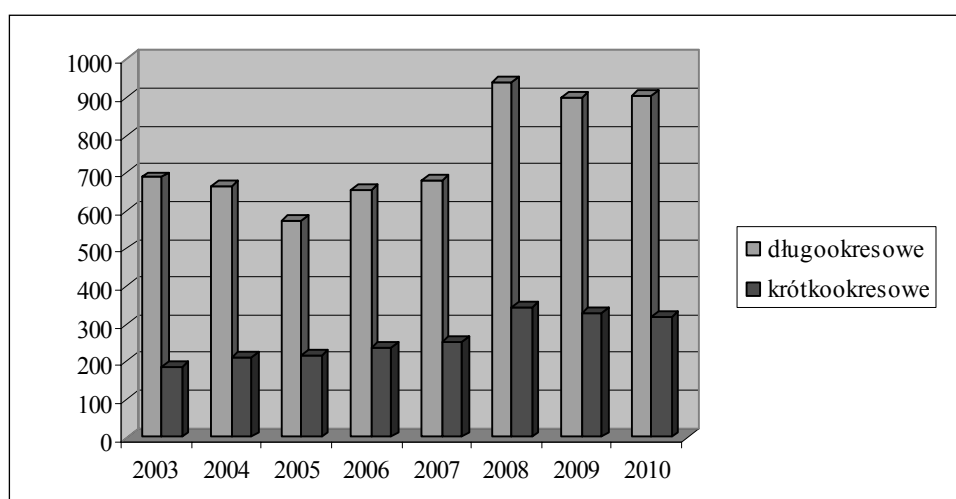
Poziom i struktura wydatków turystycznych uwarunkowane są wieloma czynnikami. W literaturze przedmiotu występują liczne ich klasyfikacje [zob. np. Middleton 1996, s. 38-49; Wodejko 1997, s. 62-76; Łazarek 2001, s. 75; Nowakowska, Przydział 2006, s. 173-175].

Wśród determinantów wydatków turystycznych wyróżnia się czynniki ekonomiczne, do których – w skali mikro – zalicza się: dochody, oszczędności i kredyty oraz posiadane zasoby. Spośród uwarunkowań pozaekonomicznych najczęściej wymienia się z kolei czynniki demograficzno-społeczne. W grupie tej wyodrębnia się m.in.: wiek, płeć, miejsce zamieszkania, poziom wykształcenia, zawód, stan cywilny i rodzinny, fazę cyklu życia rodziny, opinie i normy społeczne, grupy odniesienia i grupy społeczne oraz stan zdrowia. Równie istotne są czynniki psychologiczno-kulturowe, tj. potrzeby, motywy, aspiracje, postawy, emocje, wartości, cechy osobowości, nawyki i zwyczaje, preferencje turystyczne, znajomość języków obcych, moda, styl życia. Istnieje ponadto wiele innych uwarunkowań, które w znaczący sposób wpływają na poziom i strukturę wydatków (m.in. skłonność do ryzyka, polityka turystyczna, działania marketingowe). Determinanty te działają w sposób syntetyczny, wzajemnie się krzyżują i uzupełniają, a uśredniając się w dużej liczbie przypadków nabierają cech prawidłowości.

Wydatki turystyczne gospodarstw domowych w Polsce

Regularne badania dotyczące kształtowania się poziomu wydatków Polaków na wyjazdy turystyczne rozpoczął w 1999 r. Instytut Turystyki w Warszawie. Do celów niniejszej pracy analizie poddano wyniki badań w zakresie wydatków na wyjazdy zagraniczne zrealizowane w latach 1999-2010, a także w zakresie wydatków na wyjazdy krajowe zrealizowane w latach 2003-2010. Znajomość rezultatów tych badań wydaje się być istotna przed prezentacją metody i wyników analiz własnych.

Pomiary wydatków na wyjazdy krajowe wykazały, że przeciętne łączne wydatki Polaków w wieku 15 i więcej lat na krajowe podróże długookresowe były – przede wszystkim ze względu na czas trwania wyjazdu – wyższe niż na podróże krótkookresowe (ryc. 1). Wydatki na dzień pobytu były jednak wyższe podczas podróży krótkookresowych (ryc. 2). Najwyższe wydatki na dzień pobytu dotyczyły wyjazdów zagranicznych. Zjawisko to występowało w całym analizowanym okresie.

Ryc. 1. Przeciętne wydatki Polaków na podróże krajowe (PLN)

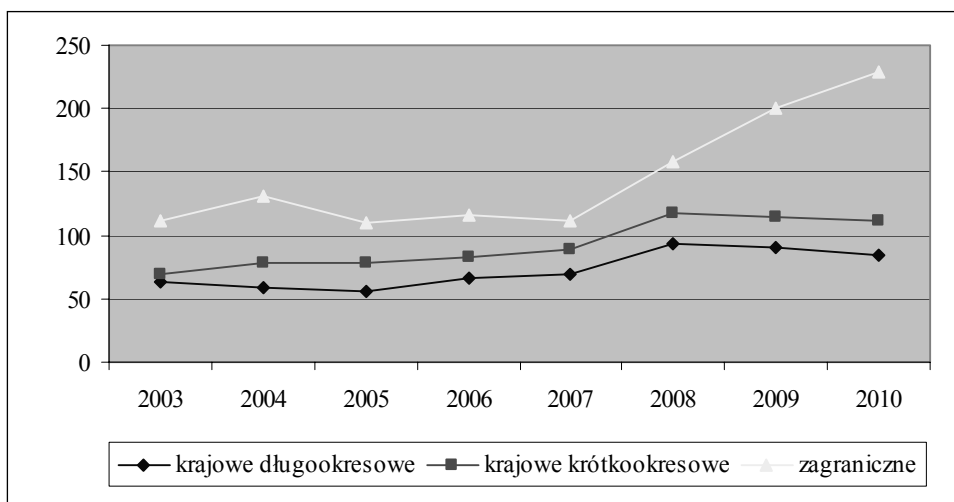
Fig. 1. Average expenditure of Poles on domestic trips (PLN)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [Łaciak 2004-2011].

Source: Own study based on Łaciak 2004-2011.

W 2003 r. przeciętne wydatki Polaków w wieku 15 i więcej lat na krajowy wyjazd obejmujący 5 i więcej dni wynosiły 689 PLN, natomiast na wyjazd 2-4 dniowy – 186 PLN. Średnie wydatki na dzień pobytu podczas wyjazdów długookresowych kształtowały się na poziomie 64 PLN, a podczas wyjazdów krótkookresowych – 69 PLN.

W latach 2004-2005 zmniejszyły się wydatki na podróże długookresowe, zwłaszcza w 2005 r., a także – w równym stopniu – wydatki przeciętne na dzień pobytu. W tym samym okresie wzrosły jednak wydatki na krótkie wyjazdy na terenie kraju, pomimo że znacznie spadła liczba ich uczestników (-12%). W kolejnych trzech latach nastąpił wzrost wydatków związanych z podróżami krajowymi, przy czym największą dynamikę tego wzrostu odnotowano w 2008 r. Wydatki na wyjazdy długookresowe zwiększyły się wówczas o 38% w stosunku do roku poprzedniego, natomiast na podróże krótkookresowe o 36%. Znacznie wzrosły również wydatki przypadające na dzień pobytu (o 33% podczas wyjazdów długookresowych i o 31,5% podczas wyjazdów krótkookresowych). W latach 2009-2010 odnotowano dużą dynamikę wzrostu przeciętnych wydatków na dzień pobytu zagranicą (w 2010 r. średni wydatek wynosił 229 zł).

Ryc. 2. Przeciętne wydatki na dzień pobytu (PLN)

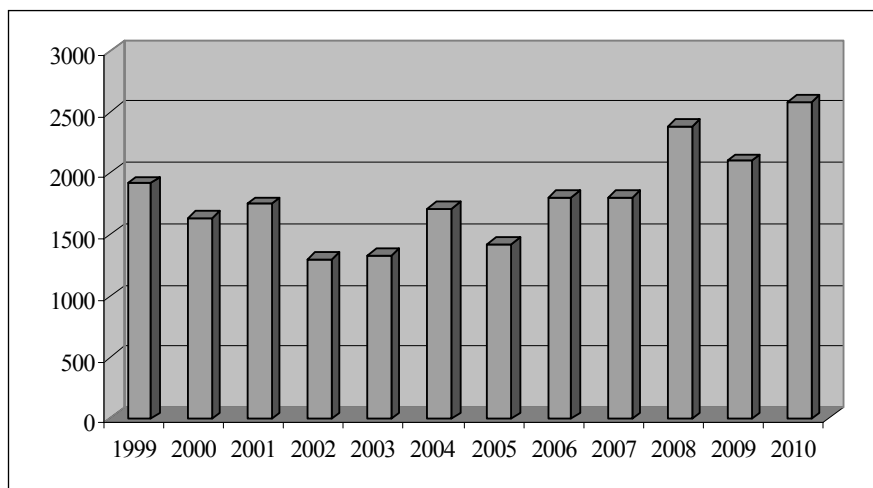
Fig. 2. Average daily expenditure (PLN)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [Łaciak 2004-2011].

Source: Own study based on Łaciak 2004-2011.

Średnie wydatki polskich turystów, ponoszone w związku z wyjazdami za granicę w latach 1999-2010, charakteryzowały się dużą zmiennością (ryc. 3).

W 1999 r. wydatki te wynosiły 1922 PLN. W latach 2000-2005 wydawano znacznie mniej na wyjazdy zagraniczne – w 2002 r. aż o 32% mniej w porównaniu z wydatkami w 1999 r. Największa dynamika wzrostu dotyczyła wydatków w 2008 r., podobnie jak w przypadku wydatków na wyjazdy krajowe. Wzrosła wówczas również liczba uczestników zagranicznych wyjazdów turystycznych. Średni wydatek na podróż wynosił 2387 PLN, a na dzień pobytu

Ryc. 3. Przeciętne wydatki Polaków na podróże zagraniczne (PLN)

Fig. 3. Average expenditure of Poles on outbound trips (PLN)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie [Łaciak 2004-2011].

Source: Own study based on [Łaciak 2004-2011].

158 PLN. W 2009 r. wraz ze spadkiem średniej długości pobytu zmniejszyły się o 12% wydatki na wyjazdy zagraniczne, wzrosły natomiast o 27% średnie wydatki dzienne. W 2010 r. odnotowano najwyższy w badanym okresie poziom wydatków zarówno na wyjazd (2581 zł), jak i na dzień pobytu (229 zł).

Cel i metoda badań

W niniejszym artykule podjęto próbę określenia głównych czynników determinujących wydatki turystyczne gospodarstw domowych oraz siły ich oddziaływania w zakresie:

- krótkoterminowych wyjazdów turystycznych (2-4-dniowych wyjazdów krajowych oraz jednodniowych wyjazdów zagranicznych),
- krajowych wyjazdów długoterminowych (trwających powyżej 5 dni),
- zagranicznych wyjazdów długoterminowych (trwających co najmniej 2 dni).

Podmiotem analizy jest gospodarstwo domowe. W nim bowiem kształtują się potrzeby turystyczne, a także podejmowane są decyzje dotyczące zaspokajania tych potrzeb – w tym wybory co do zakupu dóbr i usług turystycznych.

Badania przeprowadzono na podstawie materiału statystycznego Głównego Urzędu Statystycznego, stanowiącego bazę danych indywidualnych obserwacji nieidentyfikowalnych, pochodzącego z badania budżetów

gospodarstw domowych oraz badania modułowego „Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych”, obejmującego okresy: 1.10.2000 r. – 30.09.2001 r., 1.10.2004 r. – 30.09.2005 r., 1.10.2008 r. – 30.09.2009 r. [*Turystyka i wypoczynek...* 2002; *Turystyka i wypoczynek...* 2006, *Turystyka i wypoczynek...* 2010].

Niniejszym podjęto próbę weryfikacji hipotezy, zakładającej, że na poziomie wydatków przeznaczanych na zaspokojenie potrzeb w zakresie turystyki największy wpływ mają cechy ekonomiczne gospodarstw domowych.

W celu określenia współzależności między poziomem wydatków turystycznych w gospodarstwach domowych a determinującymi go czynnikami zastosowano metodę analizy regresji, która jest obecnie jednym z najpowszechniej stosowanych narzędzi statystycznych do analizy danych wieloczynnikowych [por. Jakubczyk 1984; Kudrycka 1984; Neter, Wassermann, Kutner 1989; Welfe 2003; Podolec, Ulman 2008, s. 5-25; Podolec, Ulman, Wałęga 2008, s. 66-73].

W analizie kształtowania się wydatków gospodarstw domowych zbudowano modele ekonometryczne, w których zastosowano funkcje opisujące relacje między zmienną zależną a zbiorem zmiennych niezależnych. Jako zmienną zależną (objaśnianą) przyjęto wydatki ponoszone w gospodarstwach domowych na wyjazdy turystyczne w trzech podanych wyżej grupach wyjazdów. Wydatki te zostały opisane logarytmem.

Zbiór zmiennych niezależnych (objaśniających) utworzyły natomiast następujące zmienne opisujące gospodarstwo domowe: sytuacja materialna, dofinansowanie wyjazdów, miejsce zamieszkania, liczba osób w gospodarstwie domowym (LOS), liczba osób pracujących (LOP), liczba osób biernych zawodowo (LOB), liczba dzieci do 14. roku życia (Ldz), liczba emerytów i rencistów (LEiR) oraz zmienne charakteryzujące bezpośrednio głowę gospodarstwa domowego, tj. wiek i wykształcenie. Część spośród zmiennych do modeli regresji wyrażono w postaci zmiennych zero-jedynkowych. Należą do nich zmienne identyfikujące gospodarstwa domowe ze względu na cechy jakościowe. Są to: 1) subiektywna ocena sytuacji materialnej³: uwzględniono sytuację: bardzo dobrą, dobrą, przeciętną, raczej złą; podstawę porównania stanowi sytuacja zła; 2) fakt dofinansowania wyjazdów: w przypadku zaistnienia dofinansowania zmienna przyjmuje wartość 1, w przeciwnym zaś przypadku 0; tę zmienną wprowadzono tylko w modelach dotyczących wydatków na wyjazdy długoterminowe; 3) poziom wykształcenia głowy gospodarstwa domowego: do modeli wprowadzono wykształcenie: wyższe, średnie zawodowe, średnie ogólne, zasadnicze zawodowe; bazą odniesienia są gospodarstwa domowe osób z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym; 4) kla-

³ Zróżnicowanie subiektywnych ocen sytuacji materialnej jest w znacznym stopniu odzwierciedleniem różnic w rzeczywistym poziomie uzyskiwanych dochodów przez poszczególne grupy społeczno-ekonomiczne. Tym samym jest ono uzupełnieniem informacji o charakterze obiektywnym [Szopa 2005, s. 189-197].

sa miejscowości zamieszkania gospodarstwa: wyróżniono trzy klasy: duże miasta (powyżej 200 tys. mieszkańców), małe i średnie miasta (pozostałe miasta) oraz wieś stanowiącą podstawę porównania.

Doboru zmiennych objaśniających do określonego modelu dokonano na drodze regresji krokowej wstecznej. Parametry tych modeli zostały oszacowane za pomocą metody najmniejszych kwadratów. Spośród proponowanych postaci najlepsze rezultaty dawało zastosowanie modeli wykładniczych.

Wyniki badań

W tabeli 1 zaprezentowano wyniki modelowania regresyjnego wydatków gospodarstw domowych na krótkoterminowe wyjazdy turystyczne ogółem w badanych latach.

W celu oszacowania nieznanymi wartości parametrów na podstawie określonej próby dokonano oceny prawdziwości hipotez dotyczących tych parametrów. Hipoteza zerowa mówi, że dany czynnik nie ma istotnego wpływu na poziom zmiennej objaśnianej, hipoteza alternatywna wskazuje na istotny wpływ danego czynnika na poziom tej zmiennej. Przy sprawdzaniu prawdziwości tej hipotezy wykorzystano statystykę *t*-Studenta. Niskie wartości poziomu prawdopodobieństwa testowego *p* dla poszczególnych parametrów pozwalają stwierdzić, że zarówno parametr w populacji odnoszący się do wyrazu wolnego, jak i współczynniki regresji istotnie różnią się od zera, co oznacza, że określone zmienne objaśniające istotnie kształtują poziom wydatków. Na drodze regresji krokowej wstecznej wyeliminowano zatem nieistotne zmienne objaśniające, pozostawiając tylko te z nich, które istotnie determinują wydatki⁴.

Statystyką dopasowania modelu do zgromadzonych danych jest współczynnik determinacji (R^2). Współczynnik ten osiągnął niską wartość, co oznacza, że za pomocą zbudowanego modelu dla wydatków na krótkoterminowe wyjazdy turystyczne udaje się wyjaśnić w 15% oryginalną wariancję modelowanej zmiennej. W analizach specyficznych grup wydatków – do których możemy zaliczyć wydatki na wyjazdy turystyczne – dokonywanych na podstawie danych indywidualnych, wartość ta jest akceptowalna [Podolec, Ulman, Wałęga 2008, s. 70].

Wartości oszacowanych parametrów alfa dla poszczególnych zmiennych objaśniających pozwalają utworzyć hierarchię zmiennych co do ich ważności⁵. Standaryzowane współczynniki osiągnęły największe wartości

⁴ Analizując wydatki poniesione na krótkoterminowe wyjazdy turystyczne osobno dla poszczególnych lat, okazało się, że nie we wszystkich latach występują te same zmienne, istotnie kształtujące poziom wydatków. Świadczy to o braku stałych, jasno określonych determinantów.

⁵ Współczynniki alfa są współczynnikami regresji, otrzymywanymi w sytuacji, gdy uprzednio przeprowadzono standaryzację wszystkich zmiennych (na zmienne o średniej rów-

Tab. 1. Oceny parametrów wykładniczego modelu wydatków na krótkoterminowe wyjazdy turystyczne w gospodarstwach domowych ogółem w latach 2001, 2005, 2009⁶

Tab. 1. The evaluation of the exponential model parameters of expenditure on short-term tourist trips in households for the years 2001, 2005, 2009

Wyszczególnienie	Alfa	Błąd stand.	A	Błąd stand. z A	t(3847)	Poziom p
W. wolny			4,810321	0,057125	84,20677	0,000000
LOP	0,169564	0,015474	0,190511	0,017386	10,95798	0,000000
duże miasta	0,122077	0,019577	0,279308	0,044790	6,23590	0,000000
średnie i małe miasta	0,070099	0,018841	0,150490	0,040448	3,72059	0,000202
wyższe	0,242965	0,023764	0,610716	0,059734	10,22388	0,000000
średnie zawodowe	0,165653	0,023641	0,385182	0,054970	7,00710	0,000000
średnie ogólne	0,114909	0,018583	0,453552	0,073349	6,18344	0,000000
zasadnicze zawodowe	0,094803	0,022683	0,227884	0,054526	4,17939	0,000030
przeciętna	0,148399	0,019527	0,318106	0,041857	7,59974	0,000000
dobra	0,236096	0,019980	0,615640	0,052099	11,81661	0,000000
bardzo dobra	0,097044	0,015784	0,715513	0,116378	6,14818	0,000000
N = 3858; R ² = 0,15762284; Skoryg. R ² = 0,15543314; F(10,3847) = 71,984; p < 0,0000						

Źródło: Obliczenia własne na podstawie bazy danych indywidualnych obserwacji nieidentyfikowalnych z badania modułowego „Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych” za lata 2001, 2005, 2009, GUS.

Source: Own elaboration based on GUS database “Tourism and Recreation in households” for the years 2001, 2005, 2009.

dla dwóch zmiennych: wykształcenie na poziomie wyższym oraz dobra sytuacja materialna. Zarówno wykształcenie głowy gospodarstwa domowego, jak i dobra sytuacja materialna (przy założeniu stałości pozostałych zmiennych)⁷ wpływały na wyższe wydatki na wyjazdy krótkoterminowe

nej 0 oraz odchyleniu standardowym równym 1). Porównując wielkość współczynników alfa, można ocenić relatywny wkład każdej ze zmiennych niezależnych do predykcji zmiennej zależnej. Interpretacja tych współczynników jest zbliżona do interpretacji korelacji cząstkowej. Im większa jest wartość współczynnika alfa, tym większy jest wpływ odpowiedniej zmiennej na kształtowanie się zmiennej objaśnianej.

⁶ Opisane w metodzie badań przedziały czasowe uproszczono do 2001, 2005 i 2009 r.

⁷ Wszystkie pozostałe parametry są interpretowane przy założeniu stałości innych zmiennych.

przeciętnie o 85%⁸ w stosunku do co najwyżej gimnazjalnego wykształcenia głowy gospodarstwa oraz złej sytuacji materialnej.

Wpływ pozostałych zmiennych okazał się nieco słabszy. Wzrost liczby osób pracujących w gospodarstwie domowym o jedną osobę powodował wzrost wydatków średnio o 19%. Duże znaczenie miała także klasa miejscowości zamieszkania. Wydatki gospodarstw domowych mieszkających w dużych miastach były wyższe średnio o 32%, a w miastach średnich i małych o 16% w stosunku do wydatków gospodarstw domowych zamieszkałych na wsi. Podobnie wzrastał poziom wydatków wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia. Należy również podkreślić, że gospodarstwa domowe, określające swoją sytuację materialną jako bardzo dobrą, skłonne były ponosić wydatki na wyjazdy aż o 104% wyższe niż gospodarstwa pozostające w złej kondycji finansowej.

Z analizy rezultatów oszacowania parametrów dla modelu wykładniczego wydatków na krótkoterminowe wyjazdy turystyczne ogółem dla lat 2000-2009 wynika, że na poziom wydatków nie miały wpływu następujące zmienne: liczba osób w gospodarstwie domowym, liczba dzieci do 14. roku życia, liczba osób pracujących, liczba emerytów i rencistów, liczba osób biernych zawodowo oraz wiek głowy gospodarstwa domowego. Należy również dodać, że reszty modelu mają rozkład normalny, co umożliwia weryfikację hipotez o istotności poszczególnych parametrów⁹.

W tabeli 2 przedstawiono rezultaty oszacowania parametrów dla modelu wykładniczego wydatków na krajowe wyjazdy długoterminowe (5 dni i dłużej), odbywane w celach turystycznych, ogółem dla wszystkich badanych lat. Współczynnik determinacji R^2 wskazuje, że za pomocą zbudowanego modelu udaje się wyjaśnić ok. 20% zmienności zmiennej objaśnianej. Wśród determinantów tych wydatków znalazły się zmienne, które nie wpływały na poziom wydatków na wyjazdy krótkoterminowe. Zmienne te to: liczba dzieci w gospodarstwie domowym oraz dofinansowanie wyjazdu. Należy jednak podkreślić, że zmienna określająca dofinansowanie nie była w przypadku wyjazdów krótkoterminowych w ogóle rozpatrywana.

Spośród zmiennych o parametrach statystycznie istotnych największy wkład w wyjaśnianie wydatków miała zmienna identyfikująca dobrą sytuację materialną. W gospodarstwach domowych będących w dobrej kondycji finansowej poziom wydatków był średnio wyższy o 127% od wydatków gospodarstw pozostających w złej kondycji. Uzyskany współczynnik regresji informuje, że duże znaczenie w kształtowaniu się poziomu wydatków miała także przeciętna sytuacja finansowa. Gospodarstwa domowe tak postrzega-

⁸ Przy zmiennych zero-jedynkowych przyrosty procentowe wartości wydatków przy wzroście danej zmiennej objaśnianej o jednostkę przelicza się w następujący sposób: przyrost wydatków na gospodarstwo domowe = $(e^{0,610716} - 1) \cdot 100\% = 85\%$.

⁹ W kolejnych modelach sprawdzono normalność rozkładu reszt. W każdym z nich nie było podstaw do stwierdzenia, że rozkład reszt nie jest rozkładem normalnym.

Tab. 2. Ocena parametrów modelu wykładniczego wydatków na krajowe wyjazdy długoterminowe ogółem w latach 2001, 2005, 2009 (w cenach z 2009 r.)**Tab. 2.** The evaluation of the exponential model parameters of expenditure on long-term tourist trips in households for the years 2001, 2005, 2009

Wyszczególnienie	Alfa	Błąd stand.	A	Błąd stand. z A	$t(4173)$	Poziom p
W. wolny			5,635347	0,063138	89,25386	0,000000
Ldz	0,098050	0,014660	0,101458	0,015169	6,68846	0,000000
LOP	0,138692	0,014828	0,155551	0,016630	9,35351	0,000000
dofinansowanie wyjazdu	0,218753	0,014240	0,445413	0,028994	15,36198	0,000000
duże miasta	0,177515	0,018956	0,377940	0,040357	9,36481	0,000000
średnie i małe miasta	0,079432	0,018478	0,162600	0,037825	4,29872	0,000018
wyższe	0,169780	0,016126	0,412734	0,039203	10,52800	0,000000
średnie zawodowe	0,131164	0,015236	0,287634	0,033412	8,60872	0,000000
raczej zła	0,082257	0,021179	0,249613	0,064270	3,88382	0,000104
przeciętna	0,240726	0,026997	0,493080	0,055299	8,91662	0,000000
dobra	0,327812	0,024986	0,820700	0,062555	13,11959	0,000000
bardzo dobra	0,140038	0,015796	1,009672	0,113889	8,86540	0,000000
$N = 4185; R^2 = 0,19966560; \text{Skoryg. } R^2 = 0,19755592; F(11,4173) = 94,643; p < 0,0000$						

Źródło: Obliczenia własne na podstawie bazy danych indywidualnych obserwacji nieidentyfikowalnych z badania modułowego „Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych” za lata 2001, 2005, 2009, GUS.

Source: Own elaboration based on GUS database „Tourism and Recreation in households” for the years 2001, 2005, 2009.

jące swoją sytuację były skłonne wydawać więcej o 63,7%. Poziom wydatków zależał również od dofinansowania. Gospodarstwa domowe, które otrzymały dofinansowanie na badane wyjazdy, wydawały średnio o 56% więcej niż gospodarstwa bez zewnętrznego wsparcia. Mieszkańcy dużych miast przeznaczali na długie wyjazdy w kraju przeciętnie o 46% więcej środków niż mieszkańcy wsi, a zamieszkujący w średnim lub małym mieście wydawali więcej o 17%. Jednak siła oddziaływania zmiennej określającej zamieszkanie w dużym mieście była znacznie większa niż zamieszkanie w mieście średnim lub małym. Wyraźny wpływ na poziom wydatków miało wykształcenie. Go-

spodarstwa domowe, których głowa legitymowała się wykształceniem wyższym, wydawały średnio o 51% więcej od gospodarstw z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym. Poziom wydatków gospodarstw z wykształceniem na poziomie średnim zawodowym był wyższy o 33%. Wydatki na analizowane wyjazdy zależały również od liczby osób pracujących w gospodarstwie domowym oraz od liczby dzieci. Każda dodatkowa osoba pracująca determinowała wzrost wydatków przeciętnie o 15,5%, a każde dziecko o 10%.

Analiza wykazała, że nie zachodził istotny statystycznie związek między poziomem wydatków na długoterminowe wyjazdy krajowe a liczbą osób w gospodarstwie domowym, liczbą emerytów i rencistów, liczbą osób biernych zawodowo oraz wiekiem.

W tabeli 3 zamieszczono wyniki oszacowania parametrów dla modelu wykładniczego wydatków na zagraniczne wyjazdy długoterminowe (2 dni i dłużej) w celach turystycznych ogółem dla badanych okresów. Wszystkie

Tab. 3. Ocena parametrów modelu wykładniczego wydatków na zagraniczne wyjazdy długoterminowe ogółem w latach 2001, 2005, 2009 (w cenach z 2009 r.)

Tab. 3. The evaluation of the exponential model parameters of expenditure on outbound tourist trips in households for the years 2001, 2005, 2009

Wyszczególnienie	Alfa	Błąd stand.	A	Błąd stand. z A	t(4173)	Poziom p
W. wolny			6,834679	0,095511	71,55911	0,000000
Ldz	0,076118	0,028731	0,086029	0,032472	2,64932	0,008183
LOP	0,099028	0,029159	0,107382	0,031618	3,39619	0,000708
dofinansowanie wyjazdu	0,183338	0,028578	0,353347	0,055078	6,41543	0,000000
duże miasta	0,135326	0,028649	0,264939	0,056088	4,72363	0,000003
wyższe	0,119500	0,029744	0,233648	0,058156	4,01760	0,000063
przeciętna	0,171343	0,046579	0,327231	0,088957	3,67854	0,000246
dobra	0,334056	0,047274	0,683838	0,096774	7,06632	0,000000
bardzo dobra	0,209817	0,033221	0,989823	0,156723	6,31575	0,000000
$N = 1086; R^2 = 0,16200670; \text{Skoryg. } R^2 = 0,15578206; F(8,1077) = 26,027; p < 0,0000$						

Źródło: Obliczenia własne na podstawie bazy danych indywidualnych obserwacji nieidentyfikowalnych z badania modułowego „Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych” za lata 2001, 2005, 2009, GUS.

Source: Own elaboration based on GUS database „Tourism and Recreation in households” for the years 2001, 2005, 2009.

parametry wyszczególnione w tabeli są statystycznie istotne. Współczynnik determinacji wskazuje, że model w 16% interpretuje zmienność zmiennej objaśnianej.

W latach 2000-2009 najwyższy wkład w wyjaśnianie wydatków gospodarstw domowych na długie wyjazdy zagraniczne miała zmienna określająca dobrą sytuację materialną. Gospodarstwa domowe, które tak postrzegały swoją kondycję finansową, wydawały na wyjazdy o 98% więcej od gospodarstw określających swoją sytuację jako złą. Siła oddziaływania pozostałych determinantów była znacznie mniejsza. Bardzo dobra sytuacja materialna sprzyjała wydatkom wyższym o 170%, a przeciętna o 38,7% w stosunku do sytuacji postrzeganej jako zła. Gospodarstwa domowe otrzymujące dofinansowanie na wyjazdy ponosiły wydatki o 42% wyższe niż gospodarstwa bez dofinansowań. Mieszkańcy dużych miast wydawali więcej od mieszkańców wsi przeciętnie o 30%. Wśród zmiennych określających poziom wykształcenia wpływ na wyjaśnienie kształtowania się wydatków na wyjazdy zagraniczne odnotowano jedynie w przypadku wykształcenia wyższego. Gospodarstwa domowe, których głowa legitymowała się takim wykształceniem, ponosiły wydatki przeciętnie wyższe o 26% niż gospodarstwa, których głowa posiadała wykształcenie co najwyżej gimnazjalne. Zaobserwowano istotną statystycznie zależność pomiędzy wydatkami a liczbą osób pracujących i liczbą dzieci. Każda dodatkowa osoba pracująca wpływała na wzrost wydatków średnio o 10%, a każde dziecko o 8%.

Na podstawie uzyskanych wyników można stwierdzić, że poziom wydatków na długie wyjazdy zagraniczne nie zależał istotnie od następujących zmiennych objaśniających: liczba osób w gospodarstwie domowym, liczba emerytów i rencistów, liczba osób biernych zawodowo oraz wiek. Te same zmienne nie miały wpływu na poziom wydatków na długoterminowe wyjazdy krajowe.

Zbiorcze zestawienie ocen parametrów modeli dla wydatków gospodarstw domowych na wyjazdy turystyczne ogółem dla badanych lat zaprezentowano w tabeli 4. Na podstawie oszacowanej funkcji regresji udało się wyjaśnić 32% obserwowanej w próbie zmienności zmiennej objaśnianej. Po wyeliminowaniu nieistotnych zmiennych na drodze regresji krokowej wstecznej pozostawiono tylko te charakterystyki, które w znaczącym stopniu determinują poziom wydatków na wyjazdy turystyczne. Ponieważ wartości prawdopodobieństwa testowego są bardzo małe, można uznać wartości oszacowań za istotnie różne od zera dla wyszczególnionych w modelu zmiennych.

Wartości standaryzowanego współczynnika regresji wskazują na ekonomiczne cechy gospodarstwa domowego jako zmienne zdecydowanie najlepiej wyjaśniające kształtowanie się wydatków. Wśród nich największą siłę oddziaływania miał fakt dofinansowania. Gospodarstwa domowe uzyskujące dofinansowanie skłonne były mianowicie ponieść wydatki na wyjazdy

Tab. 4. Ocena parametrów modelu wykładniczego wydatków na wyjazdy turystyczne ogółem w latach 2001, 2005, 2009 (w cenach z 2009 r.)**Tab. 4.** The evaluation of the exponential model parameters of expenditure on tourist trips in total for the years 2001, 2005, 2009

Wyszczególnienie	Alfa	Błąd stand.	A	Błąd stand. z A	t(6670)	Poziom p
W. wolny			5,006550	0,060514	82,73429	0,000000
Ldz	0,039863	0,010611	0,054640	0,014544	3,75684	0,000174
LOP	0,142036	0,010810	0,197220	0,015010	13,13910	0,000000
duże miasta	0,183330	0,013374	0,510707	0,037257	13,70782	0,000000
średnie i małe miasta	0,097920	0,012864	0,255004	0,033501	7,61172	0,000000
wyższe	0,260279	0,015739	0,817890	0,049457	16,53749	0,000000
średnie zawodowe	0,193389	0,015894	0,547181	0,044970	12,16760	0,000000
średnie ogólne	0,086531	0,012596	0,407065	0,059254	6,86985	0,000000
zasadnicze zawodowe	0,070802	0,015435	0,204395	0,044558	4,58721	0,000005
czy jest dof ogółem	0,366609	0,010136	1,000459	0,027660	36,16991	0,000000
raczej zła	0,053161	0,015656	0,200675	0,059100	3,39550	0,000689
przeciętna	0,213684	0,019726	0,557030	0,051423	10,83238	0,000000
dobra	0,314632	0,018040	1,013905	0,058135	17,44048	0,000000
bardzo dobra	0,135545	0,011421	1,261482	0,106291	11,86824	0,000000
$N = 6684; R^2 = 0,32862186; \text{Skoryg. } R^2 = 0,32731333; F(13,6670) = 251,14; p < 0,0000$						

Źródło: Obliczenia własne na podstawie bazy danych indywidualnych obserwacji nieidentyfikowalnych z badania modułowego „Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych” za lata 2001, 2005, 2009, GUS.

Source: Own elaboration based on GUS database „Tourism and Recreation in households” for the years 2001, 2005, 2009.

turystyczne o ponad 170% większe niż gospodarstwa, które nie otrzymały dofinansowania. Kolejną zmienną – co do ważności oddziaływania na wydatki turystyczne – była subiektywna ocena sytuacji materialnej na poziomie dobrym. Gospodarstwa tak postrzegające swoją kondycję finansową wydawały więcej o 175% niż gospodarstwa pozostające w złej kondycji. Im lepsza zatem sytuacja materialna, tym większa skłonność do wyższych wydatków na wyjazdy turystyczne. Rozmiar wydatków jest również funkcją wykształ-

cenia. Należy podkreślić, że poziom wykształcenia określa zazwyczaj sytuację materialną. Jeśli głowa gospodarstwa posiadała wykształcenie wyższe, wówczas gospodarstwo ponosiło wydatki przeciętnie o 126% większe niż gospodarstwo z dominującą osobą o wykształceniu co najwyżej gimnazjalnym. Wśród zmiennych pozaekonomicznych – w słabszym stopniu warunkujących poziom wydatków turystycznych – znaczenie miała także klasa miejscowości zamieszkania. Im większe miasto, tym wyższe były wydatki. Mieszkańcy małych i średnich miast wydawali o 29% więcej, a dużych o 66% więcej w odniesieniu do mieszkańców wsi. Zaobserwowano istotną zależność między wydatkami a liczbą osób pracujących w gospodarstwie domowym. Każda dodatkowa osoba pracująca pociągała za sobą wzrost wydatków średnio o 20%. Dane upoważniają do stwierdzenia, że najmniejsze znaczenie w wyjaśnianiu kształtowania się wydatków spośród wyszczególnionych zmiennych miała liczba dzieci do 14 lat. Każde dziecko generowało wydatki przeciętnie większe o 5%.

Przeprowadzoną analizę regresji rozszerzono o modele dla wydatków na wyjazdy turystyczne ogółem (krajowe i zagraniczne), w których zmienną objaśniającą, identyfikującą sytuację materialną, zastąpiono dochodem. Celem było określenie elastyczności dochodowej wydatków na wyjazdy turystyczne. Zmienną objaśnianą pozostały, jak w poprzednich modelach, wydatki w gospodarstwie domowym. Wprowadzono ponadto następujące zmienne objaśniające: liczba dzieci do 14. roku życia (Ldz), liczba osób pracujących (LOP), wiek oraz zestaw zmiennych zero-jedynkowych identyfikujących: klasę miejscowości zamieszkania gospodarstwa domowego: duże miasta (powyżej 200 tys. mieszkańców), małe i średnie miasta (pozostałe miasta), kategoria wieś jest bazą odniesienia dla powyższych zmiennych; wykształcenie głowy gospodarstwa domowego: wyższe, średnie zawodowe, bazą odniesienia są gospodarstwa domowe osób z wykształceniem co najwyżej gimnazjalnym; fakt zaistnienia dofinansowania wyjazdów długich.

Doboru zmiennych objaśniających dokonano na drodze regresji krokowej wstecznej, natomiast do estymacji parametrów zastosowano metodę najmniejszych kwadratów. Wyniki obliczeń do modelu potęgowo-wykładniczego zaprezentowano w tabeli 5.

Współczynniki determinacji osiągnęły podobne wartości do uzyskanych w modelu wykładniczym wydatków na wyjazdy turystyczne ogółem (por. tab. 4). Poziom wydatków na wyjazdy turystyczne (zarówno krajowe, jak i zagraniczne) był istotnie determinowany wysokością uzyskiwanego przez gospodarstwa domowe dochodu.

Model ten potwierdza, że zmienną najlepiej wyjaśniającą kształtowanie się wydatków gospodarstw domowych jest dofinansowanie wyjazdu. Ogółem gospodarstwa, które otrzymały dofinansowanie, wydawały średnio o 100% więcej od gospodarstw pozbawionych zewnętrznego wsparcia finansowego. Logarytm naturalny dochodu na osobę jest elastycznością dochodową wy-

Tab. 5. Ocena parametrów modelu potęgowego-wykładniczego wydatków całkowitych na wyjazdy turystyczne ogółem dla badanych lat (w cenach z 2009 r.)

Tab. 5. The evaluation of the power-exponential model parameters of expenditure on tourist trips in total (using prices from 2009)

Wyszczególnienie	Alfa	Błąd stand.	A	Błąd stand. z A	t	Poziom p
W. wolny			1,648828	0,171416	9,61886	0,000000
Ldz	0,120940	0,011385	0,166071	0,015633	10,62306	0,000000
LOP	0,174780	0,010600	0,243087	0,014743	16,48800	0,000000
ln doch os	0,278465	0,012261	0,562957	0,024787	22,71204	0,000000
duże miasta	0,140829	0,013481	0,392164	0,037541	10,44633	0,000000
średnie i małe miasta	0,080506	0,012880	0,209677	0,033547	6,25032	0,000000
wyższe	0,229825	0,015999	0,722633	0,050306	14,36471	0,000000
średnie zawodowe	0,180896	0,015870	0,511695	0,044890	11,39890	0,000000
średnie ogólne	0,076109	0,012568	0,359122	0,059303	6,05571	0,000000
zasadnicze zawodowe	0,072624	0,015331	0,209928	0,044317	4,73698	0,000002
dofinansow. wyjazdu	0,363937	0,010095	0,992224	0,027522	36,05179	0,000000
$N = 6667; t(6656); R^2 = 0,33381743; \text{Skoryg. } R^2 = 0,33281655; F(10,6656) = 333,53; p < 0,0000$						

Źródło: Obliczenia własne na podstawie bazy danych indywidualnych obserwacji nieidentyfikowalnych z badania modułowego „Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych” za lata 2001, 2005, 2009, GUS.

Source: Own elaboration based on GUS database „Tourism and Recreation in households” for the years 2001, 2005, 2009.

datków. Parametr ten przyjmował wartości < 1 , co oznacza, że popyt na wydatki na wyjazdy turystyczne był słabo elastyczny. Należy jednak zaznaczyć, że turystyka krajowa odznacza się zwykle mniejszą elastycznością dochodową popytu (< 1) niż turystyka zagraniczna (> 1).

Aby sprawdzić, czy w badanym przypadku zachodzi ta prawidłowość, zbudowano osobne modele regresji dla wydatków na krajowe wyjazdy turystyczne i na wyjazdy zagraniczne zbiorczo dla badanych lat. Zmienną objaśniającą pozostał dochód. Rezultaty oszacowanych parametrów wskazują na niską elastyczność dochodową wydatków na wyjazdy turystyczne, ponieważ wzrost dochodów o 1% wpływał na wzrost wydatków na krajowe wyjazdy turystyczne średnio o 0,77%, natomiast na wyjazdy zagraniczne o 0,62% (tab. 6).

Tab. 6. Ocena parametrów modelu potęgowego-wykładniczego wydatków całkowitych na krajowe i zagraniczne wyjazdy turystyczne ogółem dla badanych lat (w cenach z 2009 r.)

Tab. 6. The evaluation of the power-exponential model parameters of total expenditure on domestic and outbound tourist trips (using prices from 2009)

Wyszczególnienie	Alfa	Błąd stand.	A	Błąd stand. z A	t	Poziom p
Model wydatków całkowitych na krajowe wyjazdy turystyczne $N = 6276; t(6274); R^2 = 0,15303236; \text{Skoryg. } R^2 = 0,15289736; F(1,6274) = 1133,6; p < 0,0000$						
W. wolny			0,626870	0,180797	3,46725	0,000529
Ln doch	0,391194	0,011619	0,770133	0,022874	33,66902	0,000000
Model wydatków całkowitych na zagraniczne wyjazdy turystyczne $N = 1248; t(1246); R^2 = 0,10542716; \text{Skoryg. } R^2 = 0,10470920; F(1,1246) = 146,84; p < 0,0000$						
W. wolny			2,450588	0,418997	5,84870	0,000000
Ln doch	0,324695	0,026795	0,622514	0,051371	12,11790	0,000000

Źródło: Obliczenia własne na podstawie bazy danych indywidualnych obserwacji nieidentyfikowalnych z badania modułowego „Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych” za lata 2001, 2005, 2009, GUS.

Source: Own elaboration based on GUS database „Tourism and Recreation in households” for the years 2001, 2005, 2009.

Uzyskane wyniki nie potwierdzają zatem wspomnianej prawidłowości w zakresie turystyki zagranicznej. Przyczyn tego można poszukiwać w sposobie określania dochodów. Uwzględnione bowiem w badaniu dochody są mierzone przez GUS w systemie miesięcznym, co może nie oddawać właściwego wpływu poziomu uzyskiwanych dochodów na wydatki turystyczne. Wydatki te nie są ponoszone regularnie i wpływ na ich wysokość należałoby rozpatrywać w ujęciu dochodu permanentnego. Zgodnie z hipotezą Milтона Friedmana poziom konsumpcji nie jest bowiem zależny wprost od wielkości dochodu bieżącego, lecz od dochodu przeciętnego uzyskiwanego w dłuższym okresie. W świetle tego to nie dochody doraźne, lecz dochody permanentne kształtują poziom wydatków turystycznych.

Z uwagi na fakt, że dochód miesięczny może podlegać pewnej zmienności i nie wyrażać właściwego wpływu na poziom wydatków na wyjazdy turystyczne, pojawia się trudność w uchwyceniu elastyczności popytu na dobra i usługi turystyczne. Podjęto zatem próbę określenia elastyczności dochodowej wydatków za pomocą zmiennej objaśniającej, jaką są wydatki. Wyniki analizy wykazały, że wzrost wydatków całkowitych o 1% powoduje średni wzrost wydatków na krajowe wyjazdy turystyczne o 0,86%, natomiast na wyjazdy zagraniczne przeciętnie o 0,73% (tab. 7).

Tab. 7. Ocena parametrów modelu potęgowego-wykładniczego wydatków całkowitych na krajowe i zagraniczne wyjazdy turystyczne ogółem dla badanych lat (w cenach z 2009 r.)

Tab. 7. The evaluation of the power-exponential model parameters of total expenditure on domestic and outbound tourist trips (using prices from 2009)

Wyszczególnienie	Alfa	Błąd stand.	A	Błąd stand. z A	t	Poziom p
Model wydatków całkowitych na krajowe wyjazdy turystyczne $N = 6292; t(6290); R^2 = 0,17398270; \text{Skoryg. } R^2 = 0,17385138; F(1,6290) = 1324,9; p < 0,0000$						
W. wolny			0,003919	0,184343	0,02126	0,983038
Ln wyd	0,417112	0,011460	0,857111	0,023548	36,39852	0,000000
Model wydatków całkowitych na zagraniczne wyjazdy turystyczne $N = 1249; t(1247); R^2 = 0,12849706; \text{Skoryg. } R^2 = 0,12779818; F(1,1247) = 183,86; p < 0,0000$						
W. wolny			1,610292	0,436513	3,68899	0,000235
Ln wyd	0,358465	0,026436	0,731645	0,053958	13,55955	0,000000

Źródło: Obliczenia własne na podstawie bazy danych indywidualnych obserwacji nieidentyfikowalnych z badania modułowego „Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych” za lata 2001, 2005, 2009, GUS.

Source: Own elaboration based on GUS database „Tourism and Recreation in households” for the years 2001, 2005, 2009.

Wnioski

W wyniku przeprowadzonej analizy współzależności pomiędzy poziomem wydatków turystycznych ponoszonych przez polskie gospodarstwa domowe w latach 2000-2009 a determinującymi je czynnikami, wykazano, że wszystkie zmienne, które weszły do poszczególnych modeli, oddziaływały długoterminowo na wskazane wydatki.

Poziom wydatków na wyjazdy krótkoterminowe (zarówno 2-4-dniowe krajowe, jak i jednodniowe zagraniczne) był istotnie determinowany dobrą sytuacją materialną, wykształceniem wyższym, liczbą osób pracujących oraz zamieszkaniem w dużym mieście.

W przypadku wydatków na długoterminowe wyjazdy krajowe zmiennymi, które najsilniej wpływały na ich poziom we wszystkich wyszczególnionych latach, były: sytuacja materialna postrzegana jako przeciętna oraz dobra, dofinansowanie wyjazdów, wykształcenie na poziomie wyższym, a także zamieszkanie w dużym mieście.

Z badań wynika, że wydatki na długoterminowe wyjazdy zagraniczne zdecydowanie najsilniej uwarunkowane były dobrą i bardzo dobrą sytuacją materialną, a także dofinansowaniem. Rozpatrując wydatki na wyjazdy tu-

rystyczne ogółem, determinantami, które istotnie wpływały na ich poziom w ujęciu długoterminowym, okazały się być: dofinansowanie wyjazdów, sytuacja materialna postrzegana subiektywnie jako dobra oraz przeciętna, wykształcenie na poziomie wyższym oraz średnim zawodowym, zamieszkanie w dużym mieście, a także liczba osób pracujących w gospodarstwie domowym.

W wyniku przeprowadzonej analizy stwierdzono, że na poziom wydatków na wyjazdy turystyczne nie miały statystycznie istotnego wpływu następujące zmienne objaśniające: liczba osób w gospodarstwie domowym, liczba emerytów i rencistów, liczba osób biernych zawodowo, a także wiek głowy gospodarstwa domowego. Należy jednak zaznaczyć, że zmienne te w sposób pośredni wpływają na sytuację materialną.

Zbudowane modele potęgowo-wykładnicze wskazują, że zmienną lepiej wyjaśniającą kształtowanie się wydatków gospodarstw domowych na wyjazdy turystyczne jest wydatek ogółem, a nie dochód. Świadczą o tym również wielkości parametrów alfa oraz współczynniki determinacji. Ponadto wyższą elastycznością wydatkową gospodarstw domowych charakteryzują się wydatki na wyjazdy krajowe niż na zagraniczne. Przyczyny tego można upatrywać w zjawisku dofinansowania. Wyjazdy zagraniczne – jak wykazano w modelach wykładniczych – były często dofinansowywane, a zatem wydatki na te wyjazdy nie były ściśle zależne od poziomu dochodów lub wydatków ogółem, czego nie można powiedzieć o wydatkach na wyjazdy krajowe. Prawdopodobnie dlatego wyższą elastyczność wydatkową wykazują wydatki na wyjazdy krajowe. Przy interpretacji tego zjawiska nie można też pominąć prawidłowości wskazującej, że gdy poziom zamożności społeczeństwa wzrasta, a usługi turystyczne stają się coraz bardziej produktami podstawowymi, dochodowa elastyczność popytu maleje. Jej wartość poniżej jedności oznacza zatem, że wydatki na turystykę można byłoby zaliczyć do dóbr pierwszej potrzeby.

W badanym okresie zdecydowanie najsilniej na poziom wydatków turystycznych oddziaływały jednak ekonomiczne cechy gospodarstwa domowego. Widoczne jest to zwłaszcza w przypadku wydatków na długoterminowe wyjazdy zagraniczne. Można oczekiwać w przyszłości, że wraz z wyraźną poprawą sytuacji finansowej polskich gospodarstw domowych większego znaczenia nabiorą pozaekonomiczne determinanty wydatków turystycznych.

Na zakończenie warto zaznaczyć, że wyniki przedstawionych badań mogą okazać się przydatne przedsiębiorstwom prowadzącym działalność na rynku usług turystycznych – zwłaszcza w aspekcie wyodrębniania charakterystycznych grup nabywców (segmentów) oraz w zakresie planowania i tworzenia nowych produktów turystycznych.

Bibliografia

- Budżety gospodarstw domowych w 2007 r. Informacje i opracowania statystyczne* (2008), GUS, Warszawa.
- Gołębski G. (1999), *Regionalne aspekty rozwoju turystyki*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Poznań.
- Jakubczyk J. (1984), *Jednorównaniowe modele ekonometryczne*, PWE, Warszawa.
- Janoś-Kresło M., Mróz B. (red.) (2006), *Konsument i konsumpcja we współczesnej gospodarce*, SGH, Warszawa.
- Jedlińska M. (2006), *Specyfika zachowań konsumenckich na rynku turystycznym*, [w:] Nowakowska A., Przydział M. (red.), *Turystyka w badaniach naukowych. Prace ekonomiczne*, WSIZ, Rzeszów.
- Kudrycka I. (1984), *Problemy i metody modelowania ekonometrycznego*, PWN, Warszawa.
- Kryczka M. (2014), *Konsumpcja usług turystycznych w Polsce*, AWF, Kraków.
- Łaciak J. (2001), *Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2000 roku*, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Łaciak J. (2002), *Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2001 roku*, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Łaciak J. (2004), *Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2003 roku*, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Łaciak J. (2005), *Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2004 roku*, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Łaciak J. (2009), *Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2008 roku*, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Łaciak J. (2010), *Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2009 roku*, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Łaciak J. (2011), *Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2010 roku*, Instytut Turystyki, Warszawa.
- Łazarek R. (2001), *Ekonomika turystyki*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa.
- Metodologia Unii Europejskiej w dziedzinie statystyki turystyki* (1998), GUS, Departament Warunków Życia, Warszawa.
- Middleton V.T.C. (1996), *Marketing w turystyce*, Polska Agencja Promocji Turystyki, Warszawa.
- Neter J., Wassermann W., Kutner M.H. (1989), *Applied Linear Regression Models*, Richard D. Irwin, Homewood, III.
- Ocena sytuacji społeczno-politycznej w 2003 roku wraz z elementami prognozy do 2007 roku* (2004), RCSS, Warszawa.
- Podolec B., Ulman P. (2008), *Modele regresyjne w analizie wydatków gospodarstw domowych*, [w:] „Zeszyty Naukowe”, nr 790, Uniwersytet Ekonomiczny, Kraków.

- Podolec B., Ulman P., Wałęga A. (2008), *Aktywność ekonomiczna a sytuacja materialna gospodarstw domowych*, Uniwersytet Ekonomiczny, Kraków.
- Podstawowe tendencje w gospodarce w 1998 r.* (1999), Rzeczpospolita. Statystyka Polski, Warszawa.
- Polska gospodarka turystyczna w okresie światowego kryzysu* (2010), Instytut Turystyki, Polska Agencja Rozwoju Turystyki, Warszawa.
- Szopa B. (2005), *Zmiany dochodów ludności w Polsce na tle uwarunkowań systemowych*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Kraków.
- Terminologia turystyczna – Zalecenia WTO* (1995), Organizacja Narodów Zjednoczonych, Światowa Organizacja Turystyki, Warszawa.
- Turystyka i wypoczynek w 2001 r. Informacje i opracowania statystyczne* (2002), GUS, Warszawa.
- Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 r.* (2006), Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa.
- Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2009 r.* (2010), Informacje i opracowania statystyczne, GUS, Warszawa.
- Welfe A. (2003), *Ekonometria*, PWE, Warszawa.
- Wodejko S. (1997), *Ekonomiczne zagrożenia turystyki*, WSH, Warszawa.

**DETERMINANTS OF HOUSEHOLDS'
TOURISM EXPENDITURE. CASE STUDY ANALYSIS:
POLAND DURING THE YEARS 2000–2009**

Abstract

Purpose. To identify the tourism expenditure determinants made by households in Poland during the years 2000-2009 and the relationship between them.

Method. In the empirical studies regression analysis has been applied. The subject of analysis was the relationship between tourism expenditure and determining variables. The analysis was based on the data published by the Central Statistical Office the following dates: 01/10/2000 – 30/09/2001, 01/10/2004 – 30/09/2005, 01/10/2008 – 30/09/2009.

Findings. The research has shown that economic factors have the greatest impact on tourism expenditure, particularly funding trips and good material situation. An important factor turned out to be demographic in nature: living in a big city (and its implication). The following variables had no significant impact on the level of expenditure: the number of people per household, the number of retirees and pensioners, the number of unemployed, the age of the head of household.

Research and conclusions limitations. The study was based on the data according the GUS (Central Statistical Office in Poland) which only covered a selected period of time. This has prevented analysis of the relationship between the variables during the years for which the data was not obtained.

Practical implications. Studies within the field of the tourism development are crucial for the functioning of the tourism industry. They could also prove beneficial in business decision making in regards to future investments as well as introducing new products to the market.

Originality. The uniqueness of presented here analysis of the relationship between the money spent on travelling and the factors that determine them.

Type. Research article.

Keywords: tourism consumption, expenditure, trips, travel, economic factors, household.

